

Lantrasbevarande

Biologisk mångfald för framtiden

Var med och bevara våra äldre husdjursraser. De håller sig ofta friska långt upp i åren och klarar sig på magra beten. Det kan vara egenskaper som behövs för att möta framtida nya tuffa krav på jordbruket och livsmedelsförsörjningen.

Bevarande av lantraser

Våra lantraser kan ses som en palett av egenskaper att använda sig av när förutsättningarna för jordbruk och livsmedelsproduktion ändras.

Eftersom de har präglats i ett helt annat jordbrukssystem så har de större variation i arvsmassan än sina släktingar som starkt avlats för rådande marknadsläge. Många lantraser har till exempel förmåga att komma

upp i relativt god avkastning på magert foder, de är duktiga på att ta hand om sin avkomma, är sunda och håller sig ofta friska långt upp i åren. Helt enkelt för att i det självhushållande jordbruket var alla dessa egenskaper viktiga.

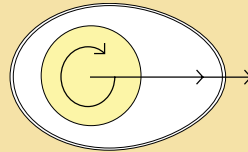
För att alla egenskaper ska bevaras så måste det finnas tillräckligt många individer av varje lantras. Det är här bevarandearbetet kommer in. I Sverige är modellen att bevarandeföreningar organiserar arbetet med att bevara våra lantraser. De gör på lite olika sätt. En metod är att hålla en levande genbank, där ägarna registrerar sina djur. Genbanken brukar illustreras med ägget i illustrationen

ovan. Hela ägget symboliserar alla individer av lantrasen. Gulan är själva genbanken. Pilarna symboliserar att djuren i genbanken inte får korsas med djur utifrån. Avelsarbetet i genbanken syftar helt till att, med bibehållande av så stor genetisk variation som möjligt, varsamt öka populationens storlek så att den blir långsiktigt genetiskt hållbar. Det är här du kommer in. Vill du vara med att

bevara lantraserna, kontakta någon av bevarandeföreningarna. Kontaktpuppgifter finner du på baksidan.

Lantraserna är också en del av vår kulturhistoria och ofta lämpliga till bete i känslig natur. I och med att Sverige skri-

vit under konventionen om biologisk mångfald är vi dessutom skyldiga att bevara lantraserna. Alla egenskaper som finns är viktiga att bevara eftersom vi inte kan sia om framtiden. Lantraserna kan komma att behövas om de hårt avlade produktionsraserna inte klarar klimatförändringar, sjukdomar, eller stora förändringar i jordbrukssystemen. På följande sidor kan du läsa mer om några av våra lantraser.

Genbanksägget.

Linderödssvinets framåttstående öron fungerar ungefär som solskydd. Foto: Therese Forsberg

Linderödssvin

Lyckliga omständigheter gör att det fortfarande finns lantrassvin kvar i Sverige. Tamgrisarna är nära släkt med vildsvinen. Fram till att de utrotades i slutet av 1700-talet så har vildsvin på naturlig väg korsats in i tamgrisbesättningar. Under 1800-talet började grisimporten slå igenom och lantraserna trängdes undan, men några djur fanns kvar på Linderödsåsen. Bonden Johan Andersson från Fogdarp på Linderödsåsen skrev 1947 att hans svin aldrig blev bensköra som de förädlade raserna och alltid grisade suggorna bra. När Skånes djurpark anlades i början på 1950-talet hamnade några djur av den gamla stammen där. När linderödssvinen inventerades i början av nittioalet så hade nästan samtliga djur ursprung från Skånes djurpark. De ligger nu till grund för de linderödsgrisar som finns idag.

Blekingeanka

Blekingeankorna är motståndskraftiga när det gäller vanliga sjukdomar och är troligen en helt oförädlad rest av den gamla lantrasankan. 1994 hittades en liten flock med ankor på en skärgårdsö i Blekinge hos en fiskarfamilj. Ankorna hade traditionsenligt fått gå hela somrarna fritt i havsbandet och i stort sett klarat sig själva, fiskrens fungerade som foder. På vintern stallades de in.

Som alla våra ankor härstammar blekingeankan från gräsanden och ser ut som en större och lite blekare gräsand. Får de gå fritt gör de ett dolt rede och värper där. Uppemot hälften av ankorna ruvar om de får en lugn miljö.

Ölandsgås

Av lantrasgässen så finns idag bara skånegåsen och ölandsgåsen kvar. Båda raserna standardiserades i början av 1900-talet och gässen var med i utställningsverksamhet. På 1970-talet såg det riktigt mörkt ut för ölandsgåsen. Endast ett fåtal individer fanns kvar och populationen hade inavelsproblem. Räddningsarbetet som inriktats på att bevara mångfalden hos gässen verkar dock ge resultat.

Ölandsgåsen har utvecklats på Öland, i norra Skåne och Småland. Den klarar sig bra på magert bete och är duktig på att själv hitta mat. Den beskrivs som lättgödd och med fin köttkvalitet och väger omkring fyra, fem kilo.

Skånsk blommehöna

Blommehönan har fått sitt namn av att de ofta har vita toppar på fjädrarna mot en mörkare botten. Färgvariationen är stor. I äldre tider kallades de för "di gamle blommede". Skånsk blommehöna är den största rasen bland lantrashönsen. Det kan bero på att den präglats av ett relativt gott bete på den skånska slättbygden. Ofta var det kvinnorna som skötte hönsen. Den så kallade kadorran hade till uppgift att sköta hönsen på en skånsk gård. Omkring 150 ägg per år kan man vänta sig av en svensk lantrashöna.

Blekingeankornas färgteckning liknar oftast gräsandens. Foto: Ronny Olsson

Ölandsgåsen är duktig på att hitta mat. Foto: Mikael Olsson

Skånsk blommehöna är den största av lantrashönorna. Foto: Charlotte Johansson.

*Gutebaggar från besättningen på Lilla Karlsö.
Foto: Björn Hjernquist*

Värmlandsfåret finns i många färger och är duktigt på att beta sly. Foto: Kerstin Danielson

Gutefår

Gutefåret har fått sitt namn som en sammandragning av orden "gotländska" och "utegångsfår". Gute anspelar givetvis också på betydelsen att fåren ursprungligen är från Gotland. Rasens anor är mycket gamla. På 1920-talet startade ett insamlingsarbete som lade grunden till dagens gutefårstam. Stammen var nere i ett mycket litet antal djur, men bevarandet har gjort att stammen sakta men säkert har ökat. Idag finns några tusen gutefår i olika besättningar. De hålls både för sin ull och sitt kött. Gutefår har starkt flockbeteende och oftast leds gruppen av en erfaren tacka. De har vanligtvis lätta lammningar och är goda mödrar.

Finullsfår

Traditionellt har folk som arbetat på landsbygden haft användning av lantrasfårens grova ull som ger praktiska kläder. De som hade råd och inte behövde vara lika praktiska ville gärna ha kläder av tunnare kvalitet. Lösningen på problemet var att importera får och med industrialiseringen kom maskiner som inte kunde hantera lantrasernas grova ull. Lantrasfåren blev allt färre. Senare upptäcktes att bland lantrasfåren fanns anlag som kunde ge flera olika typer av ull. In-tresset för att bevara lantrasfåren väcktes. Finullsfåret är en av raserna som kommit ut av detta arbete. Finullsfår har hög fruktsamhet och relativt hög mjölkproduktion.

Allmogefår

Allmogefår är ett samlingsnamn för åtta gamla raser som finns bevarade. De benäms efter platsen där besättningar hittats. Värmlandshälsinge-, gestrike-, åsen- och svärdsjöfår gick tidigare under beteckningen skogsfår. Till allmogefåren hör också dalapäls-, ros-lags- och klövsjöfår. Det är inte omöjligt att det fortfarande kan finnas okända fårraser av äldre typ att upptäcka. Allmogefårraserna bevaras i olika genbanker. De varierar mycket både inom och mellan raserna till storlek, färg, ulltyp och behorning. Som exempel kan Värmlandsfåren vara svarta, grå, bruna, beige, vita eller brokiga. Baggarna förekommer både som behornade och kulliga. Allmogefår är duktiga betesdjur som gärna äter sly.

Lantrashästar

I Skandinavien fanns det en lantrashäst med stor lokal variation. Nordsvensken har sitt ursprung i korsningar mellan flera av dessa lokala stammar. På 1800-talet var det på modet att korsa in hästar av utländska raser i den svenska lantrashästen, som påverkades starkt av detta. Nästa stora hot mot lantrashästen var införandet av laga skifte och rationaliseringen av jordbruket som krävde större och tyngre hästar. Nordsvensken är lämplig för skogskörning och en del arbete i jordbruket. Den är bra på att hitta framkomliga vägar och rör sig smidigt. Den uppskattas för sitt energiska, uthålliga, pålitliga och lugna sätt.

Gotlandsrusset minskade också kraftigt i antal när laga skiftereformen ägde rum. De stora betesmarkerna där hästarna gick skulle delas in i skiften och markägarna ville inte ha dem där. På Gotland har det funnits hästar mycket länge. Redan i Skånelagen från början av 1200-talet är de omnämnda som "Gotlands vilde hästar", men deras anfäder lär ha funnits på Gotland i över 5000 år!

Den kraftiga ardennerhästen kom till Sverige i mitten på 1800-talet. Korsningen mellan ardenner och svensk lanthäst blev populär inom jord- och skogbruk. Den svenska ardenneren är mindre än den europeiska och bevaras i stambok sedan 1901.

Lantraskaniner

De finns två kaninraser som kommer från de äldre lantraskaninerna, gotlandskaninen och mellerudskaninen. Gotlandskaninen har en ganska långsträckt kropp och de varierar i många färger och teckningar. De är ofta livliga och nyfikna. Honorna tar väl vara på sina ungar och gotlandskaninerna klarar sig på foder av till exempel hö och kvistar. De behöver normalt inget kraftfoder.

Mellerudskaninen "upptäcktes" så sent som 2001. Föreningen Gotlandskaninen hade blivit uppmärksam på en grupp kaniner i Dalsland som hölls av en äldre dam. Besättningen visade sig ha funnits på gården sedan 1937. Trots stark inavel har inga inavelsrelaterade symptom visat sig. Mellerudskaninen verkar till temperamentet vara lite lugnare än sin kusin gotlandskaninen.

Nordsvenskar som tömkörs. Foto: Nanna Lundin

Gotlandsrusset är en duktig travare och används för ponnytrav, men även ridsport och brukskörning. Foto: Lennart Rudolfsson

Gotlandskaninen är en livlig och nyfiken kanin. Foto: Anders Lekander

Rödkullor och fjällkor är två av våra kulliga lantraser. Foto: Gustav Larsson

Bohuskulla på strandbete vid Hornborgasjön
Foto: Elin Kjellberg

Lantras- och allmogekor

Rödkullan har sina rötter i de gamla allmogekorna. I början av 1900-talet blev den en egen ras. Den hade rykte om sig att vara motståndskraftig mot tuberkulos och gav mjölk även vid magert bete. När seminaveln tog fart i mitten av 1900-talet så begränsades tillgången på rödkulletjurar. Det ledde till inavelsproblem för rödkullorna. Många rödkulleägare inseminerade sina kor med SRB för att få högre avkastning och minska inavelsproblemen.

Antalet renrasiga rödkullor var som lägst nere på 18 stycken, men tack vare idogt bevarandearbete så har antalet rödkullor ökat kraftigt. Idag omfattar rödkullan cirka 1200 hondjur, 100 avelstjurar och infrusen sperma från cirka 80 djur.

1938 slogs raserna fjällko och rödkulla ihop till rasen SKB, men sammanblandningen mellan raserna lär ha varit begränsad eftersom de skildes åt i stamboken. Samarbetet upphörde 1984 och de olika koraserna fortlever i tre olika föreningar.

Fjällrasen har präglats av fäbodbruket och ett jordbruk med skogsbete. Från början varierade fjällrasen mycket i färg och form. Ett myndighetsbeslut om hur rasen skulle se ut ledde sedermera till problem med fertiliteten hos en del djur som var helvita. När aveln inriktades på variation igen minskade problemen. Inom fjällrasen finns också den mer oförädlade fjällnära boskapen. Ursprungsbesättningarna kommer från fjällgårdar och fäbodrar i Härjedalen, Lappland och Jämtland.

Fram till 1992 trodde man att rödkulla och fjällraserna var de enda resterna av de äldre lantraskorna. Det visade sig inte stämma. På en del gårdar hade det mot alla odds blivit kvar ursprungliga allmogekor. I Västergötland, Blekinge och Bohuslän hittades raserna som fått namnen väneko, ringamålako och bohuskulla. Bohuskulla är en variant av fjällko. Vänekon utgör en rest av den sydsvenska behornade boskap som funnits där. I ringamålakorna finns rester av både gammal röd och vit svensk boskap och rödbrokig svensk boskap. Allmogekorna är lättrorliga, spänstiga och goda fodersökare. De passar bra på bete i känsliga marker som till exempel i naturreservat, men också som hushållskor.

Lantrasgetter

Getterna har varit mycket viktiga husdjur i Sverige. Det mångsidiga djuret ger mjölk, kött och draghjälp och får ibland heta ”fattigmansko”. De mest ursprungliga getraserna tillhör de så kallade allmogegetterna. I den sydsvenska fattiga skogsbygden fanns en getras som återfanns i Göingetrakten och fick namnet göingegeten. Till fåbodbrukandet har jämtgeten anpassats och lappgeten till renbetesmarker i norra Sverige. Från fåbodbrukets getter har vi fått fina svenska mattraditioner som getmese och getost. För samerna var getmjölken ett viktigt tillskott eftersom renar inte ger så mycket mjölk. Efterkrigstidens rationalisering av jordbruket, minskningen av behovet av självhushållning och, för samernas del, uppfinningen torrmjölk gjorde att getterna minskade i antal.

Allmogegetterna varierar i färg. Ofta är de vita, ibland med olika tecken i grått eller brunt. Bruna och svarta djur förekommer också. Många av dem är behornade men kulliga getter förekommer.

Bland de svenska getraserna finns också den svenska lantrasgeten. Den är korsad med bland annat norsk lantrasget och har avlats på för sin mjölkproduktion. Det skiljer den från allmogegetterna. Trots selektionen för mjölkproduktion anses svensk lantrasget ha kvar mycket av sin ursprunglighet. På senare år har minskningen av antalet djur stangerat då den används för ostproduktion hos småföretagare.

Nordiska biet

Det nordiska biet är ett mörkfärgat honungsbi. Precis som med andra lantraser så har det blivit undanträngt av flera andra raser. Framförallt av tyska hedbin, krainerbin från sydöstra Europa och det italienska gula honungsbiet. Korsningar mellan det nordiska biet och andra honungsbin tenderar att bli aggressiva, vilket gett nordbiet oförtjänt dåligt rykte. På 1980-talet började satsningar för att rädda det nordiska biet. Det nordiska biet är väl anpassat till det nordiska klimatet. De klarar sig bra över vintern och flyger vid lägre temperatur än honungsbin med sydligt ursprung.

Göingegeten har gett mjölk till många smålänningar. Foto: Johan Widing

Ett nordiskt bi hämtar pollen på en sälg. Foto: Hjalmar Pettersson

Lantrasbevarande föreningar

Föreningen Landtsvinet

Mer info: www.landtsvinet.se

Kontakt: info@landtsvinet.se

Föreningen Svenska Allmogefår

Mer info: www.allmogefar.se

Kontakt: Anita Johansson-Ullberg 0171 41 31 50
pappanita@tele2.se

Föreningen Gutefåret

Mer info: www.gutefar.se

Kontakt: info@gutefar.se

GutefårAkademien

Mer info: www.hornfar.se

Kontakt: Björn Hjernquist
0498485248@telia.com

Svenska Finullsföreningen

Mer info: www.finullsforeningen.com

Kontakt: Åse Brolin 0159 131 09
ase.brolin@tyfonmail.se

Ryaklubben

Mer info: www.ryaklubben.se

Kontakt: Ordförande Björn Hörberg 0477 16482
birgitta@horberg.org

Svenska Lanthönsklubben

Mer info: www.kackel.se

Kontakt: Ordförande Mikael Olsson 033 13 41 90
mikael@kackel.se

Svenska Rasfjäderfäförbundet

Mer info: www.rasfjaderfaforbundet.dinstudio.se

Kontakt: Britt Börjezon visko@telia.com

Föreningen Nordsvenska Hästen

Mer info: www.nordsvensken.org

Kontakt: 0583 403 58 fnh.riks@telia.com

Avelsföreningen för

Svenska Ardennerhästen

Mer info: www.ardennerforeningen.nu

Kontakt: info@ardennerforeningen.nu

Svenska Russavelsföreningen

Mer info: www.gotlandsruss.se

Kontakt: Kristina Ahlström 0709 223 710
styrelse@gotlandsrusset.se

Föreningen Allmogekon

Mer info: www.allmogekon.se

Kontakt: Krister Kortebäck 0521 316 60
allmogekon@swipnet.se

Föreningen Äldre Boskap

Mer info: www.boskap.nu

Kontakt: Ronny Olsson ronny@kackel.se

Svensk Fjällrasavel

Mer info: www.fjallko.se

Kontakt: Robert Nilsson
kontakts via hemsidan

Sveriges Rödkulleförening

Mer info: www.rodkullan.nu

Kontakt: Gustav Larsson 0435 770445
rognarodi@hotmail.com

Föreningen Gotlandskaninen

Mer info: www.gotlandskaninen.se

Kontakt: info@gotlandskaninen.se

Föreningen Nordbi

Mer info: www.nordbi.org

Kontakt: Ingvar Arvidsson
ingvar.arvidsson@telia.com

Föreningen Allmogegeten

Mer info: www.allmogegeten.se

Kontakt: Ordförande Johan Widing 0415 802 54
ordforande@allmogegeten.se

Jämtlands Semin-

och Bockavelsförening

Mer info: www.bockavel.se

**Jordbruks
verket**

Jordbruksverket • 551 82 Jönköping • Tfn 036-15 50 00 (vx)

E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se

www.jordbruksverket.se

ISSN 1102-8025 • JO11:16

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden